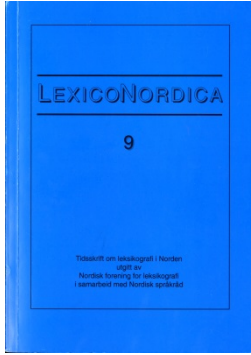

LexicoNordica

Forfatter:	Pirkko Kuutti [Första ordboken]	
Anmeldt værk:	Ilkka Rekiaro & Päivi Rekiaro: <i>Eka oikea sanakirjani. Suomi-englantisuomi.</i> ('Min första riktiga ordbok'). Jyväskylä: Gummerus 2001. 879 s. Ilkka Rekiaro & Päivi Rekiaro: <i>Eka oikea sanakirjani. Suomi-englantisuomi. Puuhavikko.</i> ('Min första riktiga ordbok. Övningshäfte '). Jyväskylä: Gummerus 2001. 32 s.	
Kilde:	LexicoNordica 9, 2002, s. 229-240	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Pirkko Kuutti

Första ordboken

Ilkka Rekiaro & Päivi Rekiaro: *Eka oikea sanakirjani. Suomi-englanti-suomi*. ('Min första riktiga ordbok'). Jyväskylä: Gummerus 2001. 879 s.

Ilkka Rekiaro & Päivi Rekiaro: *Eka oikea sanakirjani. Suomi-englanti-suomi. Puuhavikko*. ('Min första riktiga ordbok. Övningshäfte'). Jyväskylä: Gummerus 2001. 32 s.

Ilkka och Päivi Rekiaros nya tvåspråkiga ordbok *Eka oikea sanakirjani* ('Min första riktiga ordbok') är enligt baksidestexten avsedd för "unga som börjat läsa engelska och övar sig i att använda ordbok". Det är alltså fråga om en ordbok för barn i skolåldern. Om det vittnar ju också titeln, som dock enligt mitt förmenande känns litet tillgjord. Ordet *oikea* 'riktig' hade gott och väl kunnat utelämnas, för "Min första ordbok" hade varit koncisare och lättare att använda. Dessutom indikerar "riktig" att det också finns ordböcker som är "mindre riktiga".

Ordböcker anses ju ofta vara svåra att använda. De innehåller ett stort antal förkortningar vars betydelse man antingen måste lära sig eller kontrollera. Ordböckerna har sin egen praxis, sitt eget mönster för hur saker framställs, och de kan därför vara rätt svårtillgängliga för den som inte är van. Den information man letar efter finns inte alltid på det ställe man först kommer att tänka på. Ordboksförfattarna suckar i sin tur ibland över att användarna inte läser bruksanvisningen (något de högst sannolikt gör om de t.ex. skaffar sig ny hemelektronik). Om de gjorde det skulle ordboken vara lättare att hitta i. Om de unga via sin första tvåspråkiga ordbok på ett trevligt och uppmuntrande sätt introducerades i hur ordböcker skall användas kan man hysa förhoppningar om att de i ett tidigt skede lär sig tolka metatexten i ordböcker och inte behöver lägga ner tid, möda och energi på det när de nått mer avancerade stadier av språkstudierna. Dessutom blir det lättare att lära sig olika variationer. Det var alltså med stora förhoppningar jag började bläddra i "Första riktiga ordboken". Någonstans i bakhuvudet hade jag det gamla ordspråket "det skall böjas i tid det som krokigt skall bli". Som bisittare hade jag en representant för målgruppen, min tioårige son som läser engelska första året (och tyska andra året).

Författarna anger inte vilken åldersgrupp ordboken är riktad till, men förmodligen har de tänkt sig barn i 9–12-årsåldern som läser

engelska de första åren, och varför inte också yngre språkbadsbarn. Äldre barn på mer avancerad nivå behöver förmodligen en mer omfattande och mångsidigare ordbok.

Layouten

Bokens gulorange pärmar och trevliga lilla format är tilltalande. Det finns illustrationer redan i förtexten, vilket lättar upp och väcker intresse. Sidorna är tvåspaltiga med bilder här och där. Marginalbredden varierar något, vilket skapar ett intryck av att det varit bråttom med tryckningen. På sidan 680 har t.ex. de första bokstäverna i de ord som börjar i vänsterkanten knappt fått plats.

Presentationen av ordboken inleds med tilltal av användaren utan någon rubrik. Kanske ett sätt att försöka nå unga läsare.

Ordboksartiklarna är överskådliga och ger ett lättillgängligt intryck. De innehåller nästan inga förkortningar, inga tilde-tecken, pilar och andra angivelser som är typiska för ordböcker. Artiklarna är också korta, ofta inte längre än en rad. Betydelsegrupperna anges med nummer. Numren är placerade i tärningar vilket är en fräsch detalj. Till vissa artiklar finns det alltså illustrationer och jag skall återkomma till dessa längre fram.

Användaranvisningarna och principerna

Eftersom ordboken är tänkt att vara den första ordbok barnen använder är användaranvisningarna utformade som konkreta exempel. Läsaren tilltalar direkt. Anvisningarna ges i form av frågor – som användarna tänks ställa – och svar. Det här ger ett interaktivt intryck, och avsikten är förmodligen att texten skall vara lätt att läsa och hålla uppe de unga användarnas intresse.

Ordboken börjar med ett förord som saknar rubrik. I stället finns det en bild på en pojke och en text som börjar med orden: "Nu skall vi se vad vi hittar i den här boken". Barnens intresse antas alltså vara inriktat på ordboken som sådan. Utgångspunkten kunde kanske också ha varit en situation där man har nytta av ordbok (t.ex. om man stöter på ett obekant ord på ett skivkonvolut, i en filmtitel eller liknande).

Användaren uppmanas att slå upp exempelordet *papukaija* 'papegoja' i den finsk-engelska delen och den engelska motsvarigheten *parrot* i den engelsk-finska delen. I den senare finns uttalsangivelse för ordet. Följande steg är att se på hur oregelbundna pluralformer anges. Det sker med hjälp av exempelartikeln **hiiri** mouse (monikko **mice**). Det förklaras att tärningarna med nummer anger olika betydelser hos

ett ord och att "det där som är tryckt med lutande stil" är exempel. Som exempel tas uttrycket *blow your nose* i artikeln *nose*. Här påpekas det att frasen betyder 'snyta sig' och inte 'blåsa sin näsa' trots att ordet *blow* betyder 'blåsa'. Det anges också hur frasen ser ut när den böjs i olika finita former. På så vis får man på ett smidigt sätt med grammatiska uppgifter i artikeln. I följande exempelartikel, *varsa* 'föl', finns det ord inom parentes och de anges vara förklaringar. Inom parentes står *orivarsa* 'hingstföl' och *tammavarsa* 'stoföl' och efter förklaringarna finns de engelska ekvivalenterna. Till slut påpekar man att alla ord inte finns med i ordboken eftersom den då skulle bli alldeles för tjock att bära med sig till skolan.

Det finns också en grafisk översikt över en ordbokssida och vilka uppgifter som finns i artiklarna. Där finns oregelbunden pluralform, ordklassangivelse, förkortningarna UK och US med betydelse, uttalsangivelse, böjningsformerna för oregelbundna verb, ord som skrivs lika men har skilda betydelser (det svåra ordet *homonymer* används inte), alternativa ekvivalenter (ordet *vapauttaa* 'befria' kan t.ex. översättas med *free*, *set free* eller *let go*), numrering av olika betydelser, exempel, markering av förled i sammansättningar samt asterisk (*) för oregelbundna verb. Också här finns litet grammatisk information; det anges att *he's* är detsamma som *he is* och t.ex. *I'll = I will* och *I've = I have*.

Författarna har inte bara förenklat ordboksartiklarna utan också användaranvisningarna. När man vill introducera barnen i ordboksanvändning är det naturligtvis befogat att förenkla. Det är dock lätt hänt att också vissa väsentliga uppgifter tappas bort. Så har det gått i fråga om bl.a. (ordklass)förförkortningarna. Om användarna stöter på förkortningar som *prep* (för t.ex. **up**²), *fr* (t.ex. **up to**) eller *apuv* (t.ex. **be**²) får de försöka gissa sig till betydelsen eller slå upp den någon annanstans, för i ordboken finns de inte förklarade. Det är bra att förkortningar undviks i göriligaste mån, men de som används borde naturligtvis förklaras i en klar och heltäckande lista. Det är först och främst självklart med tanke på förståelsen, men i fråga om en första ordbok skulle det dessutom tjäna som en inkörspport till mer omfattande och mer mångfasetterade ordböcker.

I början av ordboken finns också ett kapitel med rubriken *Aikuisille* 'Till de vuxna'. Där anges ordbokens två huvudsakliga uppgifter: att tjäna som en tvåspråkig ordbok och att introducera barnen i ordboksanvändning och ordbokspraxis. Vidare sägs det att målet har varit enkelhet i strukturen och minimalt antal förkortningar. Uppslagsorden är utskrivna i exemplen. De numrerade betydelserna har förklaringar inom parentes i form av synonymer eller kollokationer. Exemplet är artikeln *onni*: **onni** 1. (onnellisuus) happiness 2. (hyvä tai huono onni) luck ("lycklighet" – 'god eller dålig tur'). I den

engelsk-finska delen finns ordklassangivelser i form av förkortningar, medan ordklass anges bara om den har betydelskiljande funktion i den finsk-engelska delen. Sammansättningar tas upp både som egna uppslagsord och under efterleden (ordet *liikenneonnettomuus* 'trafikolycka' förekommer exempelvis både som uppslagsord och som exempel i artikeln *onnettomuus*). Valet av uppslagsord baserar sig dels på frekvens, dels på målgruppens behov. Sålunda finns det med en hel del ord från barnens och de ungas egen värld och även en hel del talspråkliga ord. Stilskillnader noteras inte utan strävan har uttryckligen varit att hitta lätta och träffande ord som ekvivalenter. Det betyder att talspråkliga ord och ord som hör till barnens egen värld har fått företräde framför lågstilta ord. Ekvivalenterna är med andra ord ungefärliga ibland.

Uppslagsorden och ekvivalenterna

Ordboken innehåller ungefär 10.000 uppslagsord per del. Enligt baksidestexten ger ordboken "uppgifter om de vanligaste motsvarigheterna till uppslagsorden och deras användningsområde". I inledningen sägs det att strävan har varit att ge korta och träffande motsvarigheter som är lätta att både skriva och uttala. Denna strävan har överlag lyckats väl. Att man sett saker ur ett konkret perspektiv och lämnat de stilistiska finesserna därhän har resulterat i korta och överskådliga artiklar. Artikeln *happiness* ovan är ett bra exempel på hur kollokationer använts för att klargöra betydelskillnader.

De kriterier som ligger till grund för om ord förekommer i båda delarna eller i bara den ena delen nämns inte i inledningen. Det finns inkonsekvenser därvidlag. Till en del är det naturligtvis fråga om att olika ord är centrala i engelskan och i finskan, men i vissa fall verkar det vara fråga om onödiga inkonsekvenser. Har ordboksförfattarna t.ex. ansett det sannolikare att barnen letar efter ordet *huuliharppu* 'munspel' i den finska delen än att de letar efter det motsvarande *harmonica* i den engelsk-finska delen. *Harmonica* saknas nämligen som uppslagsord. Saknas gör också uppslagsorden *harmonium* och *accordion* som ges som ekvivalenter till de finska orden *harmoni* och *harmonikka* 'dragspel'. Däremot antas harpan tydligen vara mer omtalad på engelska än på finska eftersom *harp* men inte *harppu* finns med som uppslagsord. Ett litet stickprov från sportens område gav vid handen att *paisio* heter *offside* på engelska medan användarna inte antas leta efter det engelska ordet *offside*. Ordet *hyökkääjä* har som fotbollsterm ekvivalenten *forward* medan betydelsen 'anfallsspelare' inte noteras under uppslagsordet *forward*. Det kan mycket väl hända att en skolelev som följer med den engelska ligan hör de här orden

bara på finska men i dataspel träffar de garanterat på dem på engelska. Det engelska ordet för 'fotbollsplan' anges vara *football pitch* men i den engelsk-finska delen saknas den betydelsen hos ordet *pitch*. De betydelser som anges är 'kast', 'taktik', 'tonhöjd' och 'beck'. Jag kontrollerade ordet i några mer omfattande ordböcker och kunde konstatera att *pitch* som sportterm verkligen har betydelsen '(fotbolls)plan'.

I fråga om naturord framgick det av mitt lilla test att det fanns med tre olika ord för 'kärr' på engelska, *bog*, *swamp* och *marsh*. Bland de finska uppslagsorden fanns inte ens *räme* med utan enbart *suo*. Bland de engelska uppslagsorden fanns *trout* med, medan den finska motsvarigheten *taimen* 'öring' saknas som uppslagsord. Fiskarterna abborre, gädda, mört, lax och regnbågsforell fanns med som uppslagsord på båda språken. Uppslagsorden för björn, katt, hund och val är därtill illustrerade i båda delarna. Uppslagsordet *haaska* har två ekvivalenter, *carcass* och *carrion*, varav det senare ordet saknas som uppslagsord och det förra har ekvivalenten *raato* 'kadaver, as'. Fiskande och fjärilsfångande skolelever får veta att *haavi* 'håv' motsvaras av *net* på engelska men bland ekvivalenterna till uppslagsordet *net* återfinns inte ordet *haavi*.

Det väcker en viss osäkerhet hos användaren att ett finskt ord i vissa fall förekommer i båda delarna av ordboken men med olika engelska motsvarigheter. Ordet *pipo* 'luva, mössa' har som uppslagsord ekvivalenterna *bobble hat* och (US) *stocking*. Under uppslagsordet *cap* finns ett exempel *a knit cap* 'luva' medan ordet *bobble* saknas som uppslagsord och ordet *stocking* enbart anges betyda 'strumpa'. Uppslagsordet *hat* får inga andra ekvivalenter än *hattu* 'hatt'. Är alla de engelska ekvivalenterna likvärdiga, betyder de samma sak – och är de stilmässigt på samma nivå? Lögonenfallande är också lösningen i fråga om ordet *cool*. En betydelse för ordet *siisti* anges vara 'flott, snygg' och *cool* är en av ekvivalenterna i den betydelsen. Som uppslagsord får *cool* betydelseangivelserna 'svalka; sinnesnärvaro' och 'sval, lugn; oberörd'. Inte ens i ett exempel antyds betydelsen 'häftig, fräck', trots att *cool* rentav lånats in i det finska ungdomsspråket i den betydelsen.

När det gäller lemmaselektionen har man varit mycket korrekt. Det är naturligtvis befogat då stilnivåerna inte anges. Fula ord behöver naturligtvis inte tas med i en ordbok för barn.

Namn på länder, världsdelar, huvudstäder och andra geografiska orter finns säkert med i tillräcklig mängd i förhållande till användarnas behov. Namn på huvudstäder har inte tagits med om de lyder lika på finska och engelska. I övrigt finns det namn alltifrån *Guinea-Bissau* till *Karelska näset*.

Det verkar vara en trend att ha fraser som egna uppslagsord och den följer "Första riktiga ordboken" (t.ex. *go after*, *go ahead*, *go off*,

through and through, up to – *kallistaa korvansa* 'låna ett öra', *pitää hauskaa* 'ha trevligt', *pitää huolta* 'ta hand om', *pitää omana tietonaan* 'hålla för sig själv', *pötkiä pakoon* 'ta till sjappen'). Typen *go after* och *pitää hauskaa* kan vara tydlig att ha som egna uppslagsord då samma verb utgör ett centralt element i många olika fraser. Däremot kunde typen *kallistaa korvansa* hellre stå i artikeln *korva*. I artikeln *kallistaa* 'luta (tr.)' kan den ogärna placeras i en ordbok där överförda betydelser inte beaktas.

Ordklassangivelserna

I den presentation av ordboken som riktar sig till de vuxna sägs det att det finns "ordklassangivelser i den finsk-engelska delen om ordklassen spelar en roll för betydelseindelningen (t.ex. *norjalainen* ['norrman; norsk'] som substantiv och adjektiv)". Det här innebär alltså att uppslagsordet *norjalainen* till exempel har ordklassangivelserna *s* och *adj* efter varandra framför ekvivalenten *Norwegian*. Exempel saknas. Uppgiften om vilka ordklasser uppslagsordet kan höra till hjälper inte användaren att välja rätt mellan de olika ekvivalenterna. Exempel på substantivisk och adjektivisk användning hade behövts. Uppslagsordet *ruotsalainen* har fått två olika ekvivalenter placerade i separata betydelsegrupper med ordklassangivelse: *s Swede* och *adj Swedish*. Också här hade exempel behövts för att hjälpa de finska användarna att komma till rätt slutsats om hur satsen av typen *hän on ruotsalainen* skall översättas (*he is a Swede* eller *he is Swedish?*).

I artikeln *Norwegian* i den engelsk-finska delen finns ordklassangivelserna *s* och *adj* efter varandra följda av två betydelsegrupper (1) *norjan kieli* 'norska [språket]' och (2) *norjalainen* 'norrman; norska [om kvinna]'. I det senare betydelsemomentet finns exemplet *the Norwegians*. Det verkar rätt förvirrande. Det hade varit entydigare att dela in artikeln i betydelsegrupper enligt ordklass och därefter den substantiviska betydelsen i ytterligare två undergrupper. En sådan uppbyggnad hade dock inte passat in i en ordbok där artiklarna skall vara enkla med platt struktur. Men åtminstone borde det ha funnits exempel i båda betydelsegrupperna – *the Norwegians* ~ *Norwegian athletes* eller liknande – för att klargöra skillnaderna.

I den engelsk-finska delen anges ordklassen uppenbarligen i alla andra fall än när uppslagsordet är ett egennamn. I engelskan finns det många homografa verb och substantiv och när det gäller att skilja dessa åt är ju ordklassstillhörigheten avgörande.

Stilangivelserna

Som jag nämnde i början har en av metoderna för att förenkla artiklarna varit att överlag inte ange stiltnivå. Om man höll sig till helt konkreta ämnesområden – om det vore möjligt att göra det – skulle lösningen fungera riktigt bra, men eftersom inte heller 9–12-åringar lever i en värld fri från värderingar och mångtydigheter förorsakar avsaknaden av stilangivelser problem.

Helt utan kommentarer om bruklighet och stiltnivå har författarna inte klarat sig. Uppslagsordet *akka* 'käring' har som första ekvivalent det stilmässigt neutrala (*old*) *woman* och sedan med angivelsen *halveksuen* 'föraktfullt' *hag, cow*. Som uppslagsord i den engelsk-finska delen återfinns endast *cow*, men bara den neutrala betydelsen 'ko' finns noterad. Att det finska ordet används föraktfullt kommer alltså fram. Den finska allmänspråkiga ordboken *Suomen kielen perussanakirja* betecknar ordet som vardagligt eller föraktfullt och ger som förklaring ett antal synonymer, varav ingen är lika stark som ekvivalenten *hag* 'häxa; hagga' i "Första riktiga ordboken". Om ordet *akka* skall anses vara föraktfullt diskuteras ofta av finskspråkiga och uppfattningen varierar beroende på vilken del av landet man kommer från.

Också ordet *muija* 'käring', som är en av synonymerna i *Suomen kielen perussanakirja*, betecknas som vardagligt eller föraktfullt. Det finns också med som uppslagsord i "Första riktiga ordboken" och har där ekvivalenten *old lady* utan några upplysningar om stil eller bruklighet. I den engelsk-finska delen tas uppslagsordet *lady* upp i betydelseorna 'kvinna' och (i brittisk engelska) 'adelsdam'. Förmodligen törs man räkna med att finska barn inte får för sig att de skall översätta *vanha aatelisnainen* 'äldre adelsdam' med *muija*. Det som lämnas utan beaktande är att det finska ordet *muija* inte har den neutrala betydelsen 'äldre dam'. *Perussanakirja* anger för övrigt 'fru; husmor' som första betydelse och '(äldre) kvinna' som andra. I de ungas språk används ordet dessutom i betydelsen 'flicka'.

Att utelämna stilangivelserna blir riskabelt i de fall då ett stilistiskt icke-neutralt ord – som barnen i regel nog känner igen som icke-neutrala – får neutrala ekvivalenter. Det kan leda till missuppfattningar och även till problematiska värderingsfrågor. Om *muija* är detsamma som *old lady*, betyder det då också att äldre damer är käringar?

Exemplen

Exemplen i ordboken är överlag belysande. De lyfter fram centrala användningar och fraser. I den finsk-engelska delen visar exemplen på

arbetsfördelningen mellan de olika ekvivalenterna. Det finns inte exempel i alla artiklar men de finns överlag där de behövs (förutom i fallen av *Norwegian*-typ som jag nämnde tidigare).

Med hjälp av exempel visas också de fall då uppslagsordet skall översättas på annat sätt än med de givna ekvivalenterna. För en betydelse hos ordet *paikka* anges som ekvivalent ordet *place* men för frasen *mökki on rauhallisella paikalla* ges översättningen *the cottage is in a quiet spot*.

Något stilbrott har smugit sig in i exempelöversättningarna. Under uppslagsordet *just* finns exemplet *that dress is just fantastic* och det har översatts med *mekko on kerta kaikkiaan loistava*. På finska kunde detta ord för 'klänning' (*mekko*) kombineras med *hieno*. Däremot är det alldeles för vardagligt för att sammanställas med *loistava*. En smula komisk blir översättningen av exemplet *she finally married him* i artikel *marry*. Frasen är översatt med *hän meni viimein miehen kanssa naimisiin* 'hon gifte sig slutligen med mannen/en man'. Hårdrar man översättningen kan man tolka den så att hon först hade övervägt att gifta sig med någon av icke-manligt kön. Det hade varit naturligare att ha ett namn i den finska översättningen.

"Ser man på, det finns ju bilder här!"

Den första kommentar min målgruppsrepresentant och enmansjury fällde när han såg ordboken var att det fanns bilder i den. Han konstaterade det med förtjusning. Och det är utan vidare så att bilderna lättar upp och väcker intresse. De uppslagsord som är illustrerade är i allmänhet placerade invid bilden, och inte i linje med spaltens övriga uppslagsord. Bild och ord bildar en egen liten enhet.

Illustrationerna består av svartvita teckningar. De tar inte bort läsarens hela intresse från texten och är heller inte för många. I genomsnitt finns det en illustration per uppslag, ibland färre, ibland fler. Bilderna härrör från det amerikanska bolaget Havana Streets clip art-galleri och passar förhållandevis bra som ordboksillustrationer. De är humoristiska, vilket säkert är ägnat att höja barnens intresse. Däremot för de inte precis tankarna till finländska barns livsmiljö. Den 40-talsstil Havana Street efterliknar skapar ett visst avstånd. Vi lever i de färdiga (amerikanska) formatens värld. Är våra egna illustratörers arbete för dyrt eller för tidskrävande?

I baksidestexten sägs det att bilderna hjälper barnen ”att förstå och komma ihåg betydelseerna”. Det finns ett område där bilderna i all synnerhet har denna effekt, nämligen i fråga om ord som uttrycker eller hör ihop med ett känslotillstånd. I sådana fall används bilder på ansikten som har ifrågavarande uttryck. Artiklarna *närkästyä* ’bli förargad’, *synkkä* ’dyster’, *tuskailla* ’våndas’, *vihainen* ’arg’; *order*, *terrify* har illustrerats med mansansikten, för att nämna några exempel. Artiklarna *onnellinen* ’lycklig’; *happy*, *pleased*, *unhappy*, *emotional* har illustrerats med ett barnansikte. – I förbigående kan det konstateras att bilder på kvinnor inte just använts för att illustrera känslor. De är i stället vackra och aktiva (*attractive*, *hobby*, *thorough*; *jalkapallo* ’fotboll’, *sähköposti* ’e-post’).

En viktig funktion hos bilderna är att vara en länk mellan ordboken och det övningshäfte som hör till. I övningshäftet finns det flera olika uppgifter där bokens illustrationer utnyttjas. De har alltså också en funktion när det gäller att lära sig ordboksanvändning.

Den humor och ”action” som finns i bilderna gör säkert orden lättare att komma ihåg. Fyndig är till exempel illustrationen av *indispensable* ’oersättlig, nödvändig’ – en toalettstol. En söt liten fladdermus som hänger upp och ner kan säkert göra det lättare att minnas *ylösalaisin* – *upside down*. Ordet *speed* illustreras livfullt med ett barn som åker i väldig fart nerför en backe på en pappbit.

Men humorn och användandet av motsatser har också sina risker. De kan ge fel uppfattning av ett ord. Artikeln *vahtikoira* 'vakt hund' (på engelska *watch/guard dog*) är illustrerad med en sovande hund. En spinkig pojke med en basebollklubba är kanske inte heller den mest träffande illustrationen till ordet *athletic*. Likaså blir en flicka med skärvor kring fötterna missvisande som illustration till ordet *vase*. Betydelsen hos ordet *plant* träder också lätt i bakgrunden när illustrationen är en slokande och en död växt. Också för ordet *human being* hade en illustration på någon annan mänsklig figur än en stranddraggare med svällande muskler kanske varit att föredra. Samma bild illustrerar för övrigt ordet *lihaksikas* 'muskulös'.

En del av illustrationerna finns närmast där för att lätta upp. Glasögon, koppar, gafflar, hundar, cyklar och annat liknande är föremål som barnen känner igen utan bilder. Rätt många ordpar har illustrerats i båda delarna, t.ex. orden för cykel, rida.

Övningshäftet

Med ordboken följer ett övningshäfte. Med hjälp av det kan barnen träna sig i att använda ordboken. Idén är bra. Även om jag som skolbarnsförälder är tämligen trött på allt som börjar *puuha-* 'pyssel' (det innebär nästan undantagslöst någon ledd sysselsättning som känns konstlad, som har mycket litet att göra med det verkliga livet och som verkar vara ett sätt att plocka barnfamiljer på pengar), måste jag medge att pysselböckerna i regel väcker barnens intresse. Att använda ordböcker är inget man lär sig av sig själv och därför är ett övningshäfte utmärkt.

Uppgifterna i övningshäftet, i synnerhet uppgifterna i början av häftet, ger bra träning i att använda ordboken. I den första uppgiften skall man kryssa för rätt alternativ och det gäller att veta i vilken del av ordboken man skall leta efter svaret, t.ex. orden *kissa* 'katt' och *kiss* 'kyss'. I den andra uppgiften övar man den alfabetiska ordningen. Det är en behövlig uppgift, för även om barnen suveränt kan räkna upp bokstäverna i alfabetet är det överraskande svårt för dem att tillämpa alfabetföljden på hela ord. Det kräver träning. I följande uppgift gäller det att leta efter engelska uppslagsord med hjälp av bilder. Samma bilder återfinns i ordboken. Min unge bisittare var överförtjust när han kom till den första uppgiften där han FICK använda ordboken.

I häftet tar man också upp det här med uppslagsform. Uppslagsorden står i grundform (*mennä* 'gå; åka') och det lönar sig alltså inte att söka böjda former (*menen, menet* 'jag går, du går' osv.). Sammansättningar och ordfogningar kan däremot vara uppslagsord.

Det finns en uppgift också i anslutning till uttalsangivelserna, men den är omöjlig att utföra innan barnen i skolan lärt sig det fonetiska alfabetet. Utan auditiva uttalsangivelser är anvisningarna i ordboken otillräckliga. Barnen får inte klart för sig hur orden skall uttalas och får de inte det är de knappast heller motiverade att lära sig fonetiska tecken.

I slutet av övningshäftet tas betydelsedifferentiatorerna upp. De kallas kort och gott *selityksiä* 'förklaringar' i inledningen till ordboken. Ordet *täsmennys* 'precisering' hade kanske varit en exaktare term för de ord som i vissa fall står som inom parentes framför de olika ekvivalenterna om ett uppslagsord har fler ekvivalenter. I artikeln *parvi* används de till exempel för att ange vilka djur de olika engelska orden för 'flock' avser: (*hyönteisiä, ihmisiä*) *swarm*, (*lintuja*) *flock*, (*kaloja*) *school* ('insekter, människor' – 'fåglar' – 'fiskar'). Litet förvirrande blir det att uppslagsordet *flock* också har ekvivalenten *ihmisjoukko* 'människoskara' i den engelsk-finska delen.

Också betydelsegrupperna och exemplen tas upp i övningarna. Exempelövningarna kunde ha varit fler. Nu blir det rätt teoretiskt. Det nämns att man med hjälp av exemplen kan hitta rätt ord för en viss kontext och även användbara uttryck. Detta exemplifieras med artikeln *animal* där man får veta att *kotieläin* heter *domestic animal* och inte *home animal* som den finska sammansättningen kunde förleda en att tro (*koti* 'hem, *eläin* 'djur'). Som exempel på fraser ges *a neat trick* 'ett smart trick' under uppslagsordet *neat*.

Övningshäftet fungerar egentligen också som en kompletterande grammatik till ordboken. Utöver användningsövningarna ovan finns det uppgifter där man redogör för och övar ordklasser, liten och stor begynnelsebokstav i finska och engelska, pluralbildning, verbböjning och tidsformer, adjektivkomparation och synonymer. För en del av

grammatikövningarna behövs inte ordboken, i andra behövs den. Det här sättet att kombinera grammatik och ordbok tilltalar mig. Även om det antagligen är alltför optimistiskt att tro att barnen med hjälp av övningshäftet skulle lära sig sådan grammatik som de ännu inte haft i skolan (undantag kan säkert finnas) kan det bidra till att de inser vilken typ av grammatisk information de kan hitta i ordboken – utan att de behöver associera det med grammatik i sin föreställningsvärld.

Sammanfattning

Eka oikea sanakirjani är gjord för en speciell målgrupp, barn och unga som läser engelska de första åren. Den försöker utöver att tillhandahålla en vokabulär också lära målgruppen att använda ordböcker. Som ordbok är den ganska avskalad eftersom strävan har varit enkla och överskådliga artiklar. Resultatet är lyckat i vissa avseenden. Besvärliga förkortningar och notationssätt har undvikits (så när som på ordklassangivelser) och uppslagsorden har skrivits ut. Däremot blir det mer problematiskt att försöka förenkla genom att inte ange bruklighet och stilnivå. Det kan i värsta fall ge fel uppfattning om i vilka sammanhang orden används, och det är ett av skälen till att det lönar sig att rätt snart övergå till mer omfattande ordböcker. "Min första ordbok" innehåller ett lämpligt urval uppslagsord med tanke på målgruppen och exemplen belyser överlag användningen på ett adekvat sätt.

Det andra, mycket intressanta syftet med ordboken är att lära ut ordboksanvändning med hjälp av ett övningshäfte. Också denna strävan verkar utfalla rätt väl. Det behövs bara en intresserad vuxen (!) som hjälper barnet med övningarna. Man får hoppas att "Min första ordbok" hittar vägen till skolorna och att den används under lektionerna. Med hjälp av uppgifterna i övningsboken kan lärarna träna sina adepter att använda nybörjarordboken så att de därmed får färdigheter att gå vidare till mer avancerade ordböcker.

Litteratur

OED. The online version of the 2nd edition of the Oxford English Dictionary. Oxford University Press 2002.

Suomen kielen perussanakirja. ('Finsk basordbok') Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Edita 1996 (4. painos).

Översättning från finska: Nina Martola